

dr hab. Kazimiera Jaworska, prof. PWT
Instytut Filozofii Chrześcijańskiej i Nauk Społecznych
Papieski Wydział Teologiczny
we Wrocławiu

Recenzja rozprawy doktorskiej

ks. mgr. lic. Kazimierza Brzozowskiego

pt. *Trzeźwość w życiu małżeńsko-rodzinnym w świetle nauczania i pobożności maryjnej*
kard. Stefana Wyszyńskiego (1901-1981), Warszawa 2023, ss. 283,

napisanej pod kierunkiem ks. prof. dr. hab. Jana Kazimierza Przybyłowskiego
w Katedrze Teologii Pastoralnej i Nauk Pomocniczych,
na Wydziale Teologicznym
Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

1. Trafność wyboru tematu i jego oryginalność

Już w wieku XVIII za jedną z wad narodowych Polaków uważano skłonność do nadużywania alkoholu. Wielu ówczesnych kaznodziejów dostrzegając w niej poważne zagrożenie dla bytu społeczeństwa polskiego, poprzez wystąpienia na ambonie, starało się ograniczyć jego skalę. W wygłaszanych kazaniach adresowanych do wszystkich stanów zwracali uwagę na negatywne skutki pijaństwa. W sposób szczególny podkreślali, że nadużywanie alkoholu stanowiło wielkie zagrożenie dla małżeństwa i rodziny. Również w czasach niewoli narodowej problem nadużywania alkoholu w społeczeństwie polskim nadal był aktualny. Były jednak środowiska, które dostrzegały jego zgubne skutki i angażowały się w ruch abstynencki zainspirowany przez przedstawicieli duchowieństwa zarówno w zaborze rosyjskim, w Galicji, jak i na Śląsku. Skłonność do nadużywania alkoholu dawał znać o sobie w społeczeństwie polskim także po odzyskaniu przez Polskę niepodległości. W okresie dwudziestolecia międzywojennego Kościół katolicki podejmował również działania, które miały ograniczyć skalę tego zjawiska. Radykalny wzrost spożycia napojów alkoholowych nastąpił w Polsce po zakończeniu II wojny światowej, a tendencja wzrostowa była dostrzegalna nieprzerwanie do 1980 r. Już od 1947 r. Kościół katolicki podejmował działania zmierzające do zahamowania tego zjawiska. Wielce zatroskanym o losy narodu dotkniętego plagą pijaństwa był kard. Stefan Wyszyński, prymas Polski pełniący swój urząd w latach 1948-1981. Dostrzegał on zgubne skutki alkoholizmu dla całego społeczeństwa we wszystkich aspektach jego

działalności, ze szczególnym uwzględnieniem życia rodzinnego i tożsamości narodowej. W skomplikowanych powojennych realiach zniewolonego państwa zainicjował on działania, których celem była moralno-społeczna odnowa narodu polskiego, poprzez przezwyciężenie wad narodowych, w tym także skłonności do nadużywania alkoholu.

Kluczowe miejsce w nauczaniu Prymasa Tysiąclecia posiadała rodzina, troska o jej rozwój oraz przeciwdziałanie jej zagrożeniom, w szczególności alkoholizmowi rodziców. Podejmując walkę z nałogiem pijaństwa tak mocno rozpowszechnionym w społeczeństwie polskim, wielką wagę przywiązywał on do promowania trzeźwości w życiu małżeńsko-rodzinnym. W jego ocenie stan moralny rodziny jako najmniejszej komórki społecznej miał ogromny wpływ na życie całego narodu oraz wspólnoty Kościoła, gdyż alkoholizm czynił ogromne spustoszenie nie tylko w życiu uzależnionego, ale jego skutki przenosiły się na całe społeczeństwo i wszystkie grupy, z którymi taka rodzina była powiązana. Dlatego też ratunkiem dla narodu miały być zdrowe i święte rodziny, uformowanych na wzór Świętej Rodziny z Nazaretu, przepełnione pobożnością maryjną, wierne nauce Chrystusa.

Właśnie nauczanie kard. Stefana Wyszyńskiego dotyczące tej kwestii stało się kanwą niniejszej rozprawy doktorskiej, a wybór tematu przez jej Autora został podyktowany [...] *troską o współczesną rodzinę oraz zainteresowaniami problematyką trzeźwościową w życiu małżeńsko-rodzinnym, wynikającymi z wieloletniej posługi duszpasterskiej w gietrzwałdzkim sanktuarium* (s. 6). We *Wstępie* zaznaczył, iż [...] *Celem dysertacji jest ukazanie sposobów zapobiegania nietrzeźwości oraz ratowanie rodziny zagrożonej chorobą alkoholową w oparciu o społeczne, moralne i pastoralne zalecenia kardynała Stefana Wyszyńskiego, wypracowane w ciągu wielu lat pracy duszpasterskiej posługi w polskim Kościele* (s. 11). W zamyśle Doktoranta, przywołane nauczanie Prymasa w kontekście jego troski o każdą osobę ludzką może pomóc w odnalezieniu takich metod duszpasterskich zarówno w zakresie ogólnym, jak i specjalistycznym, które przyczynią się do ograniczenia skutków alkoholowego zniewolenia w życiu małżeńsko-rodzinnym. Recenzowana dysertacja stanowi bowiem próbę wypracowania takiej koncepcji chrześcijańskiego rozwiązywania problemów alkoholowych, która mogłaby być skuteczna i pomocna dla doświadczonej alkoholizmem rodziny również w czasach współczesnych. Tym samym temat rozprawy jest oryginalny, a jego wybór zasadny.

2. Konstrukcja i treść rozprawy

Recenzowana rozprawa jest monografią naukową. Liczy ona pięć rozdziałów: I. *Teologiczno-pastoralne aspekty życia małżeńsko-rodzinnego* (s. 15-68); II. *Wpływ alkoholizmu na życie małżeńsko-rodzinne* (s. 69-109); III. *Trzeźwość w życiu małżeńsko-rodzinnym jako cel*

współpracy Kościoła i państwa (s. 110-143); IV. *Pomoc duchowa w budowaniu trzeźwości w życiu małżeńsko-rodzinnym* (s. 144-188); V. *Rola pobożności maryjnej w życiu rodziny z chorobą alkoholową* (s. 189-226). Bogatą monografię zagadnienia uzupełniają elementy formalne: *Spis treści* (s. 2-3); *Wykaz skrótów* (s. 4-5); *Wstęp* (s. 6-14); *Zakończenie* (s. 227-235); *Bibliografia* (s. 236-265); *Aneks* (s. 266-283).

Zasadnicza narracja została zaprezentowana w pięciu rozdziałach, a każdy z nich został podzielony na podrozdziały. Taki podział treści recenzowanej dysertacji nie tylko ułatwia jej lekturę, ale świadczy o dobrym opanowaniu materiału źródłowego i wiedzy pozaźródłowej Doktoranta. Układ i kolejność rozdziałów nie wzbudzają zastrzeżeń. Są logiczne i spójne pod względem problemowym. Nawet są mniej więcej równe pod względem objętościowym. Każde z przedstawionych zagadnień jest starannie opracowane z uwzględnieniem zarówno wątków ogólnych, jak i szczegółowych.

Rozdział pierwszy stanowi swojego rodzaju tło zasadniczych rozważań Doktoranta podjętych w dalszych częściach rozprawy. Przybliża on problematykę teologiczno-pastoralnych aspektów życia małżeńsko-rodzinnego ujętą w czterech podrozdziałach. W pierwszym z nich ukazał miejsce małżeństwa i rodziny w stwórczo-zbawczym planie Boga oraz nauczanie kard. Stefana Wyszyńskiego poświęcone temu zagadnieniu (s. 16-29). W następnym podrozdziale przybliżył zagadnienie sakramentalności małżeństwa (s. 29-44). W podrozdziale trzecim zaprezentował małżeństwo jako fundament „Kościoła domowego” (s. 44-55), natomiast w ostatniej części - wartość kultu maryjnego w życiu małżeńsko-rodzinnym oraz program jego wprowadzenia opracowany przez Prymasa Wyszyńskiego (s. 55-68).

W kolejnym rozdziale Doktorant ukazał wpływ alkoholizmu na życie małżeńsko-rodzinne. W pierwszej części swoich rozważań, uwzględniając literaturę naukową oraz nauczanie Prymasa, przybliżył zagadnienie uzależnienia od alkoholu jako przyczyny rozbicia więzi małżeńskich (s. 70-86), natomiast w podrozdziale drugim opracowanym na podstawie badań własnych – zaprezentował negatywne skutki uzależnienia od alkoholu w rodzinie (s. 87-94). Zaś w trzeciej części przedstawił zagadnienie wpływu alkoholizmu rodziców na dzieci młodzież oraz pogląd Prymasa na ten temat (s. 94-110).

Rozdział trzeci przybliża problematykę trzeźwości w życiu małżeńsko-rodzinnym jako celu współpracy Kościoła i państwa. W pierwszej części swoich rozważań Doktorant ukazał zagadnienie leczenia (terapii) uzależnienia od alkoholu w Polsce (s. 112-128), natomiast części drugiej – problematykę pomocy materialnej udzielanej rodzinom zagrożonym alkoholizmem oraz działania Prymasa w tym zakresie (s. 129-136). W podrozdziale trzecim została

uwzględniona współpraca organizacyjna ruchów kościelnych i instytucji państwowych w przeciwdziałaniu alkoholizmowi s. 136-143).

W kolejnym – czwartym rozdziale – Doktorant prezentując zagadnienie pomocy duchowej w budowaniu trzeźwości w życiu małżeńsko-rodzinnym, w części pierwszej przybliżył kwestię abstynencji jako daru i powołania w życiu rodzin z chorobą alkoholową (s. 145-150), natomiast w części drugiej - rodzinę jako miejsce do wychowania w trzeźwości (s. 151-166). Problematyce chrześcijańskiego wychowania do trzeźwości poświęcił podrozdział trzeci (s. 167-176), zaś zagadnieniu propagowania duchowości Rodziny Nazaretańskiej w nauczaniu Prymasa Tysiąclecia – podrozdział czwarty (s. 176-188).

W ostatnim rozdziale, poświęconym roli pobożności maryjnej w życiu rodzin z chorobą alkoholową, na kanwie nauczania Prymasa, Doktorant przedstawił znaczenie pobożności maryjnej w abstynencji małżonków (podrozdział pierwszy – s. 196-201) oraz rolę Maryi w życiu religijnym rodzin dotkniętych chorobą alkoholową (podrozdział drugi – s. 201-206). W podrozdziale trzecim (s. 207-212) zwrócił uwagę na znaczenie sanktuariów maryjnych w promowaniu trzeźwości. Natomiast w podrozdziale czwartym (s. 212-226) przybliżył szczególną rolę przesłania objawień Matki Bożej w Gietrzwałdzie w walce z nałogiem alkoholowym na przestrzeni wieków oraz działania na rzecz trzeźwości podejmowane w tamtejszym sanktuarium.

Podsumowaniem rozważań Doktoranta na temat trzeźwości w życiu małżeńsko-rodzinnym w świetle nauczania i pobożności maryjnej kard. Stefana Wyszyńskiego jest zakończenie, bibliografia oraz aneks zawierający *„Kalendarium i główne wątki nauczania kard. Stefana Wyszyńskiego”*. W zamyśle Autora ta ostatnia część miała być uzupełnieniem treści zaprezentowanych w poszczególnych rozdziałach i tak jest w istocie. Faktycznie, ta 17. stronicowa część rozprawy w formie narracyjnej (s. 266-283) ukazuje rys biograficzny kard. Prymasa Tysiąclecia oraz główne wątki jego nauczania. Mając powyższe na względzie, a także ze względu na wskazanie w tytule kard. Stefana Wyszyńskiego, zdaniem recenzenta, w pracy zamiast aneksu mógł znaleźć się dodatkowy rozdział prezentujący szerzej jego rys biograficzny oraz główne wątki nauczania. Bez znajomości drogi życiowej Kardynała, trudno jest zrozumieć jego nauczanie oraz podejmowane decyzje.

3. Podstawa źródłowa dysertacji i literatura przedmiotu

Recenzowana dysertacja została oparta na solidnych podstawach źródłowych. Autor zapoznał się z bogatą spuścizną kard. Wyszyńskiego. Warto w tym miejscu wspomnieć, iż tematyka małżeństwa i rodziny przewija się w całym jego nauczaniu. Zasadniczym źródłem niniejszej rozprawy są: kazania, katechezy, przemówienia autoryzowane, wykłady, listy

pasterskie i niektóre publikacje („*Ateneum Kapłańskie*”, „*Ład Boży*”) oraz wybrane według kryterium tematycznego teksty nieautoryzowane kardynała Stefana Wyszyńskiego. Większość jego wypowiedzi została zebrana w formie autoryzowanej maszynopisów opatrzonych tytułem: *Kazania i przemówienia autoryzowane w tomach od 1–67 (1956–1981)*. Niektóre z nich doczekały się wydania książkowego – *Dzieła zebrane*. Zbiory te znajdują się w Instytucie Prymasowskim Stefana Kardynała Wyszyńskiego w Warszawie. Ponadto Doktorant wykorzystał wypowiedzi Prymasa Tysiąclecia zamieszczone w publikacjach książkowych oraz listy pasterskie Episkopatu Polski.

Generalnie podziwiać należy pracowitość Doktoranta który musiał poświęcić wiele czasu na żmudne poszukiwania i zgromadzenie rozporozszonego materiału źródłowego. Doktorant wykorzystał również obszerną literaturę naukową dotyczącą omawianego problemu badawczego.

4. Ocena pracy pod względem warsztatowym i językowym

Ks. mgr lic. Kazimierz Brzozowski stworzył elaborat naukowy, w którym syntetycznie przedstawił problem trzeźwości w życiu małżeńsko-rodzinnym w świetle nauczania i pobożności maryjnej kard. Stefana Wyszyńskiego na przestrzeni jego życia. Przedłożona do recenzji rozprawa doktorska jest wartościowym opracowaniem naukowym, napisanym zgodnie z naukową metodologią. Oryginalne wyniki potwierdzają właściwy wybór tematu, prawidłowo sformułowany cel badawczy i logicznie zaplanowany podział zagadnień głównych i szczegółowych. Doktorant wykazał się umiejętnością zastosowania odpowiedniej do tematu procedury badawczej, umiejętnością doboru i wykorzystania literatury i materiałów źródłowych. Dostępna baza źródłowa została należycie wykorzystana i zinterpretowana, a literatura odpowiednio dobrana z uwzględnieniem najnowszych publikacji. Praca posiada rozbudowany aparat krytyczny. Podział bibliografii nie wzbudza zastrzeżeń.

Dbła i uważna redakcja rozprawy sprawiła, że trudno mieć zastrzeżenie co do stylu, języka czy estetyki pracy. W pracy nieobecne są również błędy terminologiczne, językowe czy frazeologiczne.

5. Ocena osiągniętych przez Doktoranta efektów kształcenia

Rozprawa doktorska ks. mgr. lic. Kazimierza Brzozowskiego została napisana starannie i sumiennie. Jest ona efektem dogłębnych badań naukowych opartych na stosunkowo bogatej bazie źródłowej oraz literaturze przedmiotu. Doktorant zaprezentował dojrzały warsztat naukowy i pomyślnie zrealizował zadanie badawcze, które określił we wstępie rozprawy. Praca dowodzi wielkiego zaangażowania badawczego Doktoranta, który potrafi rozważyć i

obiektywnie formułować oceny. Posiada On dobrą umiejętność posługiwania się warsztatem naukowym i potrafi wykorzystywać metodologię stosowaną w badaniach teologii pastoralnej.

6. Kwestie do dyskusji

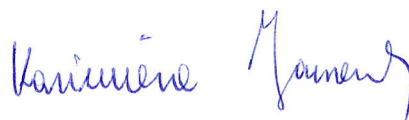
Przedstawiona w pracy tematyka jest nadal aktualna, zwłaszcza w kontekście informacji dotyczących wzrostu ilości spożywanych przez Polaków napojów alkoholowych, co może wpływać na dysfunkcyjność rodzin. Pierwsze pytanie dotyczy zatem skutków nadużywania napojów alkoholowych przez rodziców: w jaki sposób alkohol wpływa na wypełnianie funkcji rodzicielskich? Natomiast drugie pytanie dotyczy dzieci i młodzieży: jakie wartości należałoby promować w mediach społecznościowych, aby zachęcić młode pokolenie Polaków do życia w abstynencji?

7. Konkluzja

Recenzowana rozprawa doktorska stanowi interesujące studium naukowe i dostarcza oryginalnego rozwiązania ważnego problemu badawczego z zakresu teologii pastoralnej. Zarówno jej zawartość merytoryczna, jak i poprawność od strony formalnej upoważniają do stwierdzenia, że Autor rozprawy, ks. mgr lic. Kazimierz Brzozowski, w wysokim stopniu opanował umiejętność pisania tekstów naukowych oraz posługiwania się odpowiednimi dla teologii pastoralnej metodami i narzędziami badawczymi. Wykazał się także wysokim poziomem wiedzy teoretycznej i erudycją.

Uważam, że dysertacja ks. mgr. lic. Kazimierza Brzozowskiego spełnia wymagania stawiane rozprawom doktorskim określone w art. 13 ust. 1 Ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym (Dz. U. nr 65, poz. 595, z późn. zm.) i wnoszę do Rady Dyscypliny Nauk Teologicznych na Wydziale Teologicznym UKSW w Warszawie wniosek o dopuszczenie jej Autora do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Wrocław, dnia 17 kwietnia 2023 roku

Dr hab. Kazimiera Jaworska, prof. PWT